

MISERERE MEI, DEUS

een project met composities van Josquin des Prez en Thomàs Ludovico da Victoria

door Ludy Vrijdag

inleiding

Het project **Miserere mei, Deus** behelst composities uit de 16e eeuw gerelateerd aan de dood en vergiffenis. Gekozen is voor 3 “masterpieces” uit de Renaissanceperiode van de componisten Josquin des Prez en Thomàs Ludovico da Victoria.

Het programma wordt uitgevoerd door het Ariosto Ensemble, een projectensemble, voor deze gelegenheid bestaande uit 14 vocalisten. Gekozen is voor deze bezetting omdat met grote waarschijnlijkheid het Requiem van da Victoria in deze bezetting moet zijn uitgevoerd. De plaats van de jongenssopranen wordt in ons project ingenomen door sopranen.

Het Ariosto Ensemble werkt steeds op projectbasis en werkt per project met daartoe geauditeerde vocalisten, zo nodig ook met instrumentalisten. Het ensemble verdiept zich uitsluitend in muziek uit de Renaissanceperiode.

In dit programma staat het pure Italiaanse karakter, zowel vocaal als stilistisch, centraal.

Kenmerkend hierbij is uiteraard de Italiaanse uitspraak van het Latijn, de trapsgewijze melodische opbouw, het veelvuldig gebruikmaken van noten op één lettergreep, waardoor het ritmisch karakter helder wordt; veel tekstherhalingen en sequenzen zijn typisch Italiaans waardoor het dramatisch karakter duidelijk zichtbaar wordt; de afsluitingen van afzonderlijke frasen kennen de in het toenmalige Noord-Italië veelvuldig gebruikte cadensversieringen.

Met name het “Miserere mei, Deus” kan als voorbeeld gelden voor het zich snel ontwikkelende Italiaanse bewustzijn, dat zijn bakermat vindt in Florence en Ferrara. Indrukwekkend in deze compositie is het “recitativo”, een stijl die zich verder sterk ontwikkelt in het Italië van de 16e eeuw en als stijlelement ook terugkomt in de composities van da Victoria. Dit “recitativo” wordt afgewisseld met het homofone refrein “Miserere mei, Deus”, overigens ook weer aanwezig in da Victoria’s compositie “Popule Meus”.

Composities van Josquin des Prez en Thomàs Ludovico da Victoria

Thomàs Ludovico da Victoria(1568-1611) schreef zijn **Officie van de doden** schreef dit werk voor 6 stemmen. Deze muziek, vaak eenvoudig genoemd als Victoria’s Requiem, wordt beschouwd als een van de laatste grote vocale werken van de polyfone stijl van de Renaissance.

In 1603 overleed keizerin Maria, zuster van Philips II en weduwe van Keizer Maximiliaan II, en werd 3 dagen later begraven.

De grotere uitvaart vond plaats twee maanden later vanuit de kerk van St.Petrus en Paulus (waar nu de kathedraal van Madrid staat); de keizerlijke kapel was veel te klein voor een dergelijke dienst.

Voor deze gelegenheid componeerde Victoria zijn tweede Requiem, ofwel, meer correct zoals hijzelf noemde **Officium Defunctorum**, ofwel het Getijde van de Doden.

Hij schreef muziek voor de vaste Misdelen, aangevuld met een motet, een treurmotet op tekst uit de passende liturgie en een van de beroemde latijnse teksten voor de Ceremonie van de Absolutie (vergiffenis) alsmede en tekst van een Les behorend tot de Metten (morgendienst).

Het werk werd beschouwd als Victoria's grote Zwanenzang, maar het is duidelijk dat de zogenoemde "Cygneam Cantionem" duidelijk verwijst naar de dood van de Keizerin, dus jaren voor het einde van zijn rijke arbeidsvolle en creatieve leven.

Niet minder bekend in zijn oeuvre is het **Officium Hebdomae Sanctae (1585)**, een werk dat alle diensten van de Goede Week (waarin het lijden en opstanding van Jesus Christus wordt herdacht) omvat, en bestaat uit negen Lamentaties, 18 Responsoria, twee passies en verschillende andere motetten, inclusief het beroemde **Popule Meus**, behorend tot de meest bewonderde muziek van een uitermate indringende soberheid en grote schoonheid.

Josquin des Prez (ongeveer 1440 – 1521) is zonder twijfel de grootste componist die de Renaissance heeft voortgebracht. Met enige zekerheid kunnen we vaststellen dat Josquin niet veel later dan 1440 in Picardië (Noord Frankrijk) geboren is. Al in 1459 staat hij bekend als een van de zangers van de kathedrale koorkapel in Milaan; hij verbleef zeker tot 1472 in dienst van Galeazzo Sforza in Milaan. Na de moord op deze kunstminnende maar ook oorlogszuchtige heerser bleef Josquin toch verbonden aan het Milanese hof. Hoewel chronologisch niet helemaal helder is het wel zeker dat Josquin langere tijd verbleef in Rome, waar hij was verbonden aan de Pauselijke kapel, in Florence vertoefde en ook in Frankrijk verbleef in de jaren 1501-1503.

De relatie tussen de Sforza's uit Milaan en de d'Estes uit Ferrara was sterk. Dat uit zich zeker door het asiel dat Ercole d'Este verleende aan Asciano Sforza in 1480. De miscompositie "Missa Hercules Dux Ferrariae", gecomponeerd door Josquin in opdracht van Asciano is een geschenk uit dankbaarheid aan Ercole d'Este, ter gelegenheid van dienst 47^e verjaardag.

Het beroemde motet van Josquin **Miserere mei, Deus** is geschreven in opdracht van Ercole, aan wiens hof Josquin des Prez vanaf 1503 was verbonden. De tekst van psalm 50, waarvan de tekst "Miserere mei, Deus" ook te herleiden is naar de meditatie op psalm L van de monnik Hieronymus Savonarola (1452-1598) die in Florence op de brandstapel is gestorven.

Het is bekend dat d'Este gepoogd heeft deze monnik van de brandstapel te redden.

Het motet is een van de grotere werken van Josquin. Deze compositie kent, in tegenstelling tot veel andere werken van de componist, een uitgesproken Italiaans karakter.